

GÖMÖRI GYÖRGY

Oxfordtól a Fő utcáig

– beszélgetés Christopher Lorddal –

Nem minden volt oxfordi diák mondhatja el magáról, hogy ötven éve megjárta a magyar börtönöket. Christopher Lordnak ez sikerült. Három hónapon belül kétszer is ellátogatott Magyarországra, egyszer el is fogták – ez a maga nemében rendkívüli teljesítmény. Londonban beszélgettem ezzel az ősz hajú angol üzletemberrel, akinek élete legemlékezetesebb élményei közé tartozik az 1956-os magyar forradalom.

– *Elmondanád, hogyan kerültél Oxfordba? Akkoriban elég nehéz volt még ösztöndíjjal bejutni erre a nagyhirű egyetemre...*

– Wimbledonban laktunk, s mivel apám korán meghalt, szerény körülmények között éltünk. Mégis jó középiskolába vettek fel: a Beaumont nevű windsori katolikus *grammar school*-ba. Elkövettem azt a hibát, hogy az egyetem előtt még bevonultam a hadseregbe, ahol lehúztam két évet – akkor még kötelező volt a katonai szolgálat Angliában. Másrésről viszont hasznát vettem ennek az időnek, huszárezredekem ugyanis Németországban állomásozott, Lüneburg környékén. Megtanultam lovagolni, azután németül, majd levelező tanfolyamon olaszul. Korosztályomhoz képest kicsit megkésve érkeztem Oxfordba, ahol a Magdalene College tagja lettem: klasszikus tanulmányokra vettek föl.

– *Mikor figyeltél föl először Magyarországra? Csak a forradalom kitörése után?*

– Már korábban is érdekelték a kelet-európai fejlemények. 1955-ben hosszabb időt töltöttem Jugoszláviában, akkor szerbhorvátul is tanultam. Oxfordban megtagja voltam egy Free Europe Society nevű diákegyesületnek, amelynek tagjai az átlagosnál nagyobb figyelemmel követték a külpolitikát. Láttuk, hogyan növekszik a feszültség a szovjet táborban. De igazából csak 1956

októberében kezdett élenként érdekelni Magyarország.

– *Talán a Magdalene-ban voltak hasonló érdeklődésű barátaid?*

– Eltaláltad, oda járt például Michael Korda, a nagy filmrendező, Sir Alexander Korda, alias Korda Sándor unokaöccse. Michael mesélte, hogy apja, Vince '56 októberének utolsó hetében telefonon beszélt egy budapesti orvos barátjával, akit Haynal Imre professzornak hívtak, s aki azt mondta – ez lehetett október 29-e táján –, hogy bár a szovjet csapatokat kivonták Budapestről, a repülőtér és a vasútállomások az ő kezükben vannak, és nem engednek át segélyszállítmányokat. Amelyekre sürgősen szükségük lenne... Ezt azonnal megvitattuk a Magdalene College-ban Kordával, egy Russell Taylor

Michael Korda, Roger Cooper, Russel Taylor és Christopher Lord 1956-ban

nevű barátunkkal és Roger Cooperrel, aki ugyan egy másik kollégium tagja volt, de közeli barátunk. Arra döntésre jutottunk, hogy gyógyszert kell vinnünk a magyaroknak.

– *Akkor ti négyen indultatok útnak?*

– Igen, még hozzá úgy, hogy Coopernek volt egy kosija, amelyet Brüsszelben hagyott, azzal mentünk Magyarországra. Ami a gyógyszereket illeti, azokra Lady

Korda, Sir Alexander özvegye adta a pénzt – ő Korda második felesége volt, a legelegánsabb hölgy, akivel valaha találkoztam –, s ezután minden hihetetlenül gyorsan ment: a készpénzzel lementünk egy nagy gyógyszerertárhoz a Wigmore Streeten, és felvásároltuk az összes penicillint és kötszert... ami csak a kocsiába belefért.

– *Brüsszelből aztán egyenesen Bécsbe mentetek?*

– Nem, közben még útba ejtettük Münchennt, ahol interjút adtunk a Szabad Európa Rádióknak. Itt különféle emberekkel találkoztunk, voltak köztük rokonszenves, politikailag tisztességes emberek, de voltak gyanús pasasok is... Viszont fizettek a interjúkért, ami jól jött, hiszen szegény diákok voltunk, és Lady Korda nem gondolt utazásunk költségeire. November elsején értünk Bécsbe, másnap elmentünk a magyar követségre vízumért. Ott teljes káosz fogadott, azt mondták, nem kell vízum, menjünk csak a határra, majd ott adnak. Beszélünk a Vöröskereszttel is, ott azt mondták, adjuk át nekik a gyógyszereket, majd ők elviszik, de mi nem bízunk bennük, alighanem joggal.

– *Mi volt az első benyomásotok Magyarországon?*

– A határon akkor ki-be lehetett járkalni, a határőrök eltűntek... Egy idősebb, professzor külsejű ember fogadott bennünket, azt mondta, nyugodtan menjünk csak át. Mondtuk, azért jó lenne egy pecsét az útleveleinkbe, mire ő: ha csak az kell? Beütötte. Még azt is mondta, úgy hallja, útban vannak az oroszok. Hova? Hát jönnek Győr felé. Átmentünk, az utak üresek voltak, havazott, hideg volt. Beértünk Győrbe.

– *Ahol találkoztatok a Dunántúli Nemzeti Tanács embereivel?*

– Az első ember, akibe Győrben beleütköztünk, egy angol professzor volt, sportkocsival. Professzor Peter Wiles, Oxfordból vagy Cambridge-ből. Az ő tanácsára álltunk meg Győrben, mondta, hogy menjünk el a városházára, beszéljünk Szigethy Attilával, aki ott a legfontosabb ember... Hallgattunk rá, és megtaláltuk Szigethyt, aki egyszerre tíz dolgot csinált, iszonyúan el volt foglalva, de azért szakított egy kis időt arra, hogy velünk beszélgessen. Szigethy azt mondta, különösen nagyra értékeli, hogy egyszerű nyugati emberek is eljönnek segíteni a forradalmat. Aztán egy fiatal és nagyon csinos szőke lány, aki beszélt angolul, elvitt bennünket egy hotelbe, és elmesélte, hogy korábban, amikor kirámolták az ÁVO helyi irodáit, rájöttek, hogy ott egy olyan cenzori hivatal működött, amely minden

egy Nyugatra küldött levelet kibontott és lefényképezett!

– *Másnap mentetek tovább Budapestre?*

– Igen, és mivel a kocsiakra ki volt tűzve egy kis brit zászló, az emberek roppant barátságosak voltak, integettek, és ahol csak megálltunk, körülvették a kocsit, és megéjleneztek bennünket. Budapesten az első dolgunk az volt, hogy eljuttassuk a gyógyszereket Haynalhoz, aki a kettős klinikán dolgozott, közel a Baross térhez [a Péterfy Sándor utcában? – G. Gy.]. Ő aztán átvitt bennünket Budára, meghívott a lakására teázni. Útközben, meg kell mondanom, láttunk holttesteket heverni az utcán, és egy egyenruhás férfit is felakasztva egy lámpavasra – alighanem ávós volt az illető.

– *Ezután laktatok az Astoriában, ahogy azt 1996-os BBC-interjúdban* elmondtad?*

– Haynal oda küldte az egyik fiatal forradalmárt, hogy foglaljon nekünk szobát. November negyedikén reggel ott ért a szovjet támadás. Amikor kivilágosodott, lementünk, láttunk néhány fiatalot, akik próbálták megszervezni az ellenállást: barikádokat építettek, aknákat álcázott tányérokat raktak le az úttestre, hogy a tankok megálljanak. Segítettünk nekik, aztán mi is kértünk

Christopher Lord szétlőtt szobája az Astoriában

egy fegyvert, de nem adtak – azt mondták, nem akarják, hogy a harcban bárki külföldi részt vegyen. Ezután a fiatal fegyveresek az Astoria, illetve a szemközti Szovjet–Magyar Baráti Társaság épületében** helyezkedtek el. Mi lenn álltunk az utcán, amikor megjelent egy szovjet tank – nem láttuk a tankot, csak hallottuk, hogy lő a nehéz géppuskája –, és három fiatal megsebesült, egy pedig meg is halt. Egy tizenhárom éves gyerek!

A tankágyúk csak később nyitottak tüzet a két épületre, ekkor kapott az Astoria vagy tíz belövést (a mi szobánk is, de szerencsére nem voltunk fönn). Lentről, a szálloda halljából néztük az egyenlőtlen tűzharcot.

* Vö. Pallai–Sárközi, *A szabadság hullámhosszán*, Helikon Kiadó, Bp., 2006, 181.

** A Semmelweis utca és Kossuth Lajos utca sarkán található épületről van szó.

Igaz, hogy a felkelők két tankot kilőttek.

– *Mikor léptetek kapcsolatba a brit követséggel?*

– Már két éjszakát töltöttünk az Astoria pincéjében (magát az épületet elfoglalták a szovjet csapatok), amikor az egyik fiatal magyar azt mondta, el kell mennünk a követségre, mert ha az oroszok átkutatják az épületet, és megtalálnak bennünket, idegen állampolgárokat, az nagyon veszélyes lesz. De csak a harmadik éjszaka után sikerült bemenni a követségre, ahol ott volt az összes angol újságíró, a *Daily Worker* Peter Fryerjétől Noel Barberig, aki azt állította, egy eltévedt golyó sebezte meg, de igazából csak megcsúszott, és leesett a követség márványlépcsőjén...

– *És hogyan jutottatok ki az országból? Ki adott rá engedélyt?*

– Először mindnyájan elmentünk a magyar külügyminisztériumba, ott adták azt a távozási engedélyt, amelyet megmutattam neked a régi útlevelemben. Akkor nemcsak a brit, hanem az összes külföldi újságíró együtt akarta elhagyni az országot, s így alakítottunk ki egy kb. száz kocsiból álló konvojt, amelyet nem kísértek hivatalos emberek. Elindultunk, mehettünk vagy húsz kilométert, amikor egy szovjet úttorlaszba ütköztünk. Az orosz ezredes megnézte, majd áthúzta tollal a távozási vízumot, mondván: „Ebben az országban mi vagyunk az urak, csak mi adhatunk engedélyt távozásra. Menjete vissza, és kérjetek ilyet a városparancsnok-ságtól!”

– *Hát ez mulatságos! Vissza kellett mennetek Budapestre? Ez november tizedikén történt?*

– Igen, Grebennyik városparancsnoktól kellett engedélyt kérnünk. Ott láttam Andropovot, az akkori nagykövetet és Mikoját is. Grebennyiknek rengeteg papírt kellett aláírnia, ez az engedély egy külön papírosra volt írva, amelyet én megtartottam. Erről állították azt a második magyarországi látogatásom alkalmával a belügyesek, hogy hamisítvány. De hát mi valóban ezzel a papírral mentünk ki akkor, 1956. november 11-én az országból.

– *Most térjünk vissza 1956 decemberére! Második utatokat az motiválta, hogy ez az első látogatás rendkívüli élmény volt?*

– Határozottan. Rendkívüli élmény volt látni, hogy szinte az egész lakosság egyesült, nem annyira az oroszok, mint inkább a kommunista rezsim gyűlöletében; mert az emberek jobban gyűlölték az ávósokat, mint az oroszokat, akiket Magyarországra küldtek, de nem mindig tudták, hol vannak, és mit cselekszenek. Roger barátom egyébként, aki beszélt oroszul, november hetedike és tizedike közt járkált a városban, és több tankossal szót váltott: ezek közt sok olyan ázsiai volt, aki

Christopher Lord 21 évesen

azt hitte, Egyiptomban vannak, a többiek meg azt hajtogatták, ők csak a „fasiszták” ellen harcolnak. De igazad van, Rogerre és rám igen nagy hatással volt az a pár nap, és miután visszatértünk Angliába, nem telt bele sok idő, és tervezni kezdtük az újabb látogatást. Az oxfordi trimeszter december első hetében ért véget, mi már akkor elkezdtünk tervezgetni.

– *Mondanál valamit ennek az újabb látogatásnak a technikai körülményeiről?*

– Roger ezúttal Bécsben hagyta a Volkswagenjét, volt tehát mivel utaznunk. Fivérem, Basil, aki akkorra már befejezte oxfordi tanulmányait, azt mondta, ő is szívesen jönne velünk, megoszthatnánk a költségeket. Jelentkezett egy lány is, Judith Cripps, a Sommerville lánykollegiumból, hogy hallotta, Magyarországra készülünk, s ő is szeretne jönni. Először nem akartuk magunkkal vinni, fiatalabb is volt nálunk, mondtuk neki, lehet, hogy veszélyes lesz az út, és ő nem kapott katonai kiképzést, nem tudja, mire készüljön, de aztán addig nyaggatott, amíg beadtuk a derekunkat. Különösen azért, mert azt mondta, ő még a rá eső résznél is többet tud hozzáadni az úti-költséghez. Na, ez aztán eldöntötte a kérdést, jöhetett.

– A karácsonyi ünnepek után indultatok?

– Igen, karácsonyig én a postán dolgoztam, hogy egy kis pénzt keressek az útra. (Akkoriban ez volt az egyik legnépszerűbb alkalmi pénzkereseti lehetőség a diákok számára.) Aztán Bécsen át lementünk Belgrádba (mint már említettem, Rogerrel mindketten jártunk már korábban Jugoszláviában, és beszéltünk szerbhorvátul), ott voltunk egy hétig, és ott kértünk magyar vízumot. Turistavízumot nem adtak ugyan, de – meglepetésünkre – többnapos tranzitvízumot igen. Horgosnál léptük át a határt, a határőrök nem akartak hinni a szemüknek, forgatták útlevelünket, telefonáltak Budapestre, hogy beengedhetnek-e minket. Egyébként hóvihar tombolt, jég borította az utakat, s a határőrök azt javasolták, álljunk meg éjszakára Szegeden. Ez jó ötletnek látszott, a hotelben megisméltődött a jelenet: „Nyugatiak? Angolok? Hihetetlen!” A hotel igazgatója olyan barátságos volt, hogy az bennünket is meglepett: meghívott minket vacsorára (a hotelszobáért persze fizettünk), utána levitt a pincébe, ahol csodálatos tokajival kínált, és iszogatva, egy nyílt kandalló mellett, ame-

lyen fahasábok ropogtak, lelkesen szidta az oroszokat.

– Attól még jelenthetett rólatok a hatóságoknak...

– Persze, jelenthetett. De mivel engem az alkohol jó kedvre derített, azt mondtam a többieknek, én elmegyek a szovjet kommandatúrára. Kérek tőlük is engedélyt. A többiek ellene voltak, de én kötöttem az ebet a károhoz. Persze kijárási tilalom is volt. Bele a fagyos éjszakába, s az első kis oroszot megkértem, kísérsen a pa-

Christopher Lord a Fő utcai börtön előtt 1989-ben

rancsnokságra. Az átadott egy másíknak, az egy harmadiknak, a végén eljutottam oda, ahova készültem. Maga a tábornok jött ki, hogy megnézze, kivel tárgyal az őrség. „Egy angol? Maga az első angol, akivel találkozom. Kerüljön beljebb!” és konyakkal kínált.

– Egy orosz tábornokkal konyakozni Szegeden, 1957-ben – nem utolsó dolog. Persze rosszabbul is elsülhetett volna az egész...

– Valami angol–német keveréknyelven beszélgettünk. Elmondtam neki, hogy a forradalom („nem forradalom – ellenforradalom!” javított ki) idején Pesten jártam, és szeretném újra megnézni, mi van ott, mire ő: „És sakkozni tud? Ha igen, játszunk egy partit!” Közben töltögette a konyakot.

– De jobban sakkozott nálad...

– Megvert, de azért egész jó partit játszottunk. A végén felajánlotta, hogy ad benzinutalványt a kocsinkhoz, mivel tudja, hogy a legtöbb benzinállomás zárva van. Másnap reggel el is mentünk hozzá, kaptunk benzinutalványt. Onnan mentünk tovább Kecskemétre január 15-én.

– Kecskeméten tartóztattak le benneteket?

– Megálltunk a Béke szállónál egy kávéra, de amikor

az emberek meghallották, hogy angolok vagyunk, körülvettek minket, kérdezősködtek, leveleket akartak átadni külföldi rokonaiknak vagy az új menekülteknek... de ezt nem vállaltuk. Kecskemétről egyenesen Budapestre akartunk menni, onnan Hegyeshalomig, hiszen csak tranzitvízumunk volt. Elindultunk, de pár száz méterrel később megállított egy rendőr, hogy kérdezni akarnak valamit, menjünk velük a rendőrségre. Elvették az útlevelünket azzal, hogy majd Budapesten a követségen visszakapjuk. Na, ez már gyanús volt. Átkutatták a poggyászsunkat, és útnak engedtek, de a kocsi nem akart elindulni. Toltuk vagy fél kilométert, s akkor rájöttünk, hogy amíg a rendőrségen voltunk, valamit csináltak a kocsival, kivettek egy alkatrészt. Egy teherautósofőr megállt, próbálta megjavítani a kocsit, amikor is a bokrokból kilépett két civil ruhás rendőr, és azt mondták, menjünk vissza a hotelbe, ők majd rendbe hozzák. Mondtuk, hogy nincs elég pénzünk, nem baj, az ő vendégeik vagyunk. Hát aztán hamarosan kiderült, hogy azok is maradunk egy ideig.

– *Másnap jöttek le értetek Budapestről?*

– Nem, még aznap este, egy jól öltözött, udvarias úr érkezett, Mercedesen. Folyékonyan beszélt angolul, együtt kérdezett ki bennünket. Én mindaddig nem tudtam, hogy Judithnál levelek voltak, amelyek között ott volt a ti jelentésetek is [az Egyetemi Forradalmi Diákbizottságnak küldött jelentés nyugati tevékenységünkről –G. Gy.], tehát a későbbi vádirat támaszkodhatott már tárgyi bizonyítékra is. Meg a Rogernél lévő kis angol katonai tájékoztató zsebkönyvről sem tudtam, amelyet később a vádiratban emlegettek. Ez a könyvecske információkat tartalmazott a szovjet hadsereg felépítéséről, alakulatairól, rangjelzéseiről, tehát bár nem volt igazán „titkos”, szovjet szempontból kimeríthette a „kémkedés” fogalmát. Másnap formálisan letartóztattak, és 17-én két katona géppisztolyával az oldalamban ültem be Roger kocsijába, úgy vittek Budapestre.

– *Amikor erről értesültünk Angliában, nagyon meg voltunk ijedve. Gondolom, ti is...*

– Képzelheted. A Fő utcába vittek, és külön-külön cellában tartottak minket. A kosztunk nagyon silány volt, csak a Judithé volt jobb, ő ugyanis egy hétig éhségstrájkot folytatott, s emiatt később jobb kosztot adtak neki. Vasárnaponként megjegyzem, adtak egy darab szalonnát, amit eleinte nem akartunk megenni, de aztán megszerettük. Verni nem nagyon vertek minket, csak én kaptam egyszer egy pofont, amikor túl hetykén válaszoltam a kihallgató kérdésére. A fivéremet nem bántották. Különben hárman hallgattak ki, egy magyar tiszt, egy szovjet tiszt és egy tolmács. Két és fél hétig voltunk ott, és nem tudtuk, mi lesz velünk. Illetve a má-

sodik hét végén eljött egy nő a brit követségről, hozott csokoládét és cigarettát, és közölte, hogy vádat emelnek ellenünk kémkedésért. Ami ugye komoly következményekkel járhat.

– *Végül is hogyan szabadultatok?*

– Ezt, azt hiszem, a Cripps család összeköttetései-nek köszönhetjük. A Foreign Office is közbelépett, de Judith nagyapja, Sir Stafford moszkvai követünk volt a háború alatt, és később jóban volt Nehruval. Én úgy tudom, hogy Nehru szólt az oroszoknak, „hagyjátok ezeket a gyerekeket futni, utasítsátok ki őket az országból!” Ez meg is történt 1957 februárjának első napjaiban. Utána Bécsben tartottunk sajtókonferenciát.

– *Ezután mikor jártál legközelebb Magyarországon?*

– Mivel egyetemi karrieremnek bizony megártott távollétem Oxfordból, végül is utazási irodát nyitottam. 1964-ben már meghívtak hivatalosan Magyarországra, és attól kezdve rendszeresen küldtem oda angol turistákat. De 1989-ben, amikor visszajöttem Budapestre Nagy Imre újratemetésére, élmény volt látni a forradalom győzelmét, harminchárom év elnyomása és az igazság elhallgatása után. (Bár a magyarok egy részét akkor már egyáltalán nem érdekelt 1956.) És meg vagyok róla győződve: a szovjet kommunizmus bukásában fontos szerepe volt a magyar forradalomnak – ez volt a rendszer számára a vég kezdete. Olyan esemény volt, amelyre ma is építhet a szabad, demokratikus Magyarország. ■